

Píše Valentýna Žiřková

(E*forum, 15. 03. 2024)

Pořadatelé řady *Česká knižnice* se rozhodli nanovo vydat edici několika literárních prací **Fráni Šrámka**, kterou pro ČK již před čtyřicetiletými lety (šlo o její 18. svazek) připravil Mojmír Otruba; soubor tehdy zahrnul texty **Modrý a rudý**, **Stříbrný vítr**, **Léto** a **Splav**. Reedice se ujala Petra Hesová (nynější svazek dostal číslo 123) a do Otrubova počínu zasáhla poměrně skromně (viz její *Ediční poznámku* na s. 505–507), úpravy a dodatky přitom zjevně cílí především k tomu, přiblížit Šrámkovo dílo dnešnímu čtenáři; nově přidaný výčet dosavadních knižních edic zařazených textů nadto užitečně na malém prostoru zpřehledňuje část dějin zprostředkování literárního díla jednoho z nejvýraznějších autorů první třetiny 20. století.

Při srovnání s původní edicí z roku 2000 je na první pohled nápadné především podstatné rozšíření vysvětlivkového aparátu. V pojetí Petry Hesové se rozrostl o mnohé výrazy z vojenské terminologie (*tornistra*, *magacín*), historismy vztahující se k dnes již neznámým reáliím (*španělská stěna*) či o slova zkratka zastaralá, která byla Otrubovým současníkům dobře známá, ale dnešní nejmladší generaci již pravděpodobně nic neřeknou (*ryngle*, *špiritista*). Ve vysvětlivkovém aparátu se také snáz orientuje díky tomu, že vysvětlovaná slova jsou zvýrazněna (tučným řezem písma) a uvedena ve tvarech totožných s těmi, které se objevují v textu (starší verze oproti tomu pracovala s lemmaty). Přes zmíněné úpravy je znát editorčin respekt k Otrubovu řešení: z jeho vysvětlivek žádnou nevynechala ani neupravila. Do vydaného textu P. Hesová sice přece jen místy zasáhla, jde nicméně spíše o drobnosti, jež editorka v ediční poznámce dostatečně komentuje.

Za výraznou, byť primárně vlastně technicko-formální, resp. jakoby jen doprovodnou změnu lze považovat zvětšení formátu svazku a volbu jiné obálky. I zde je vidět návaznost na Otrubovu vizi – motiv koupajícího se chlapce zůstává, Františka Kupku pouze v novější verzi nahradil Miloš Jiránek. Obraz se také rozpíná po celé ploše obálky, díky čemuž má možnost působit o poznání intenzivněji. Impresionistická atmosféra obrazu pak souzní se Šrámkovými texty.

Protože původní Otrubův editorský počín nebyl v době svého vydání nijak podrobněji reflektován, využijeme této možnosti a budeme se zabývat nejen změnami, které přinesla pečlivá revize Petry Hesové, ale také některými vlastnostmi původní edice. Při úvahách nad jakýmkoliv výběrem z díla samozřejmě jako první vyvstává otázka výběru textů. Jedním ze základních principů Šrámkova díla, možná dokonce tím nejdůležitějším, se při četbě odborné literatury zdá být *dualismus*. Šrámkovy texty

oscilují mezi dvěma silně kontrastujícími polohami - jeho hrdinové se potácejí mezi pocity pro jejich srdce příliš intenzivními a naprostou apatií, „mezi vykupující silou krásného okamžiku a až nihilistickým vědomím neodvratného citového zmarnění“ (Eva Strohsová in *Lexikon české literatury*, 2008, s. 713). Šrámkovo dílo taktéž jako by prostupoval, formoval „dvojitý styl“ - na jedné straně nedořečenost, lyričnost, somnambulní motivy, na straně druhé přízemní jazyk, ústící místy do vulgárních výrazů. V polarizující logice je někdy nazírán i vývoj Šrámkovy poetiky, který je vykládán jako pohyb od anarchisticky-buřičských mladických začátků a tendencí k abstraktnějšímu, vyspělejšímu impresionismu. Otrubův výběr textů tento způsob nahlížení spisovatelovy tvorby dozajista odráží a vychází mu vstříc.

Pokud na takové nazírání vzdor riziku přílišného (dualistického) zjednodušení přistoupíme, vystane před námi následující schéma: první etapu Šrámkovy poetiky měl patrně reprezentovat soubor *Modrý a rudý* (1906), zbývající tři knihy by byly situovány mnohem blíže impresionistickému ladění. Sám Otruba v doslovu charakterizoval výbor jako reprezentativní pro „počáteční a střední údobí jeho (rozuměj Šrámkovy) tvorby“ (vyd. z roku 2023, s. 451). Zcela stranou přitom zůstaly Šrámkovy literární prvotiny - povídky soustředěné v knihách *Sláva života* (1903), *Ejhle člověk...!* (1904) a *Sedmibolestní* (1904), stejně jako - to už ovšem v souladu s Otrubovým výměrem - Šrámkova pozdní tvorba, knihy *Nové básně* (1928), *Ještě zní* (1933) a *Rány a růže* (1945), přestože reprezentují další polohy autorovy poetiky, s převahou pocitů skepse; v poslední sbírce se ozývají také vlastenecké tóny.

Další možný klíč výběru textů, o němž lze uvažovat, odpovídá prizmatu žánrovému. Jak známo, Šrámek byl v tomto směru poměrně variabilní - do širšího povědomí se zapsal především jako lyrik, ale významná je také jeho dramatická a prozaická tvorba. Zatímco drama je v edici zastoupeno lyrickou hrou *Léto*, prózu reprezentuje román *Stříbrný vítr*. Společně se dvěma lyrickými sbírkami jsou tak představeny téměř všechny žánry, kterým se autor věnoval. Nedostává se však na povídky, jejichž absenci proto považujeme za nejzásadnější problém edice.

V případě poezie lze opominutí rané vrstvy Šrámkova díla pochopit. Jeho básnická prvotina *Života bído, přec tě mám rád* (1905) totiž částečně, konkrétně v podobě šesti básní, přešla do druhého vydání sbírky *Modrý a rudý* (1911), a je tak v Otrubově edici zastoupena alespoň tímto způsobem. S prózou je to ovšem jiné. Tato skutečnost zaráží o to více, že právě povídkami započala nejen Šrámkova prozaická tvorba, ale i jeho literární působení vůbec. Autor v jejich psaní zároveň pokračoval po celou dobu své umělecké dráhy a představují tím pádem pomyslnou červenou nit, která se vine po zamotaných, často slepých a nepřehledných cestách všech zmiňovaných uměleckých směrů, jimiž se Šrámkova tvorba ubírala. Šrámkovy povídkové práce se navíc pohybují i v jiných oblastech poetiky než jeho romány. Jejich vydání a nová reflexe by mohly rozšířit ustálený horizont, na jehož pozadí je Šrámkovo dílo vnímáno. Vedle poloh odpovídajících snad označením „impresionistický“ a „anarchistický“ se v nich ozývají znepokojivě temné ozvěny šlejharovského naturalismu a v neposlední řadě témata sociálně kritická, inspirovaná podle Miloše Pohorského (in *Sláva života. Povídky*,

Praha: Československý spisovatel, 1977) četbou např. Maxima Gorkého. Šrámkovy rané povídky se nesou v temnějším tónech než jeho pozdější prózy, znatelněji vycházejí z dekadentní poetiky, která pro autora fungovala na začátku literární dráhy jako důležitý inspirační zdroj. Šlo by snad namítnout, že *Stříbrný vítr* je „román povídkový“ v tom slova smyslu, že mu základem prokazatelně byly mnohé Šrámkovy kratší texty, což se odráží na jeho fragmentární struktuře. Přesto patrně ani on nemůže suplovat nepřítomnost širšího povídkového spektra.

Mojmír Otruba se přitom před prací na souboru *Modrý a rudý - Stříbrný vítr - Léto - Splav* již dvakrát editorsky podílel na vydání jiných výborů ze Šrámkova díla a v obou případech byly v korpusu vybraných textů povídky zastoupeny. Poprvé tomu bylo v knize *Podivný nepokoj* (1972), podruhé společně se Zinou Trochovou a Stanislavou Mazáčovou připravil trojsvazkový *Výbor z díla* (v němž je Šrámkově povídkové tvorbě věnován svazek *Sláva života* /1977/). Zaměření knihy *Podivný nepokoj* je na první pohled dost podobné tomu pro *Českou knižnici*, v její anotaci se píše: „Soubor čtyř Šrámkových knih reprezentuje v celé žánrové rozloze autorovu tvorbu středního vývojového období, zhruba z let 1910–1920. Tvorbu románovou představuje *Stříbrný vítr*, dramatickou *Léto*, povídkovou *Klavír a housle* a básnickou *Splav*. Soubor doplňují v oddíle *Potichu o sobě* autorovy úvahy, v nichž mluví o svém uměleckém díle, tvůrčí práci a o poezii.“ Tuto základní strukturu Otruba pro *Českou knižnici* proměnil pouze přiřazením sbírky *Modrý a rudý*, snad aby bylo možné mluvit o „raném a středním období“. Jako by editor ve druhém případě dal přednost hledisku časovému, protože to žánrově už měl „odbyto“. Pak ovšem zaráží skutečnost, že korpus textů se jinak nezměnil – nabízelo by se zejména vzít v úvahu opomíjené začátky a závěr Šrámkova díla. Oproti *Podivnému nepokoji* Otruba také z edice zcela vyřadil Šrámkovy úvahové texty, jež jsou ostatně vůbec částí jeho díla trvale zůstávající jaksí na okraji šrámkovských vydavatelských projektů (nedostalo se jim prostoru ani v souboru vydaném F. Borovým v letech 1926–1949, ani posléze v jeho revidované verzi /Československý spisovatel, 1951–1960/).

Výbor z díla Fráni Šrámkova v *České knižnici* je tedy především korpusem „klasických“, nejznámějších Šrámkových textů, který nijak nenarušuje dosavadní kanonickou recepci jeho díla. Je škoda, že v rámci řady, kde je možné představit i méně známá díla českých autorů a autorek (např. sv. 110 – *Tři prózy Ladislava Fukse*, do nichž byla zařazena i *Cesta do zaslíbené země*), se v Šrámkově případě zůstalo u pojetí veskrze konzervativního. Přitom spisovateli, pro jehož poetiku je podle odborné literatury příznačné neustálé kmitání, dynamické oscilace a zdánlivá nedokončenost a nedořečenost, by možná více prospěl ediční přístup, který by v co nejvyšší možné míře zohlednil pestrost jeho tvůrčích poloh.

Fráňa Šrámek: *Modrý a rudý - Stříbrný vítr - Léto - Splav*. Eds. Mojmir Otruba a Petra Hesová. Praha - Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR - Host, 2023, 518 s.